

այլ նաեւ վաղուց կանխասացուած ստուգութիւն մը՝ զոր սուրբ տեսանողներու ներայեցողութիւն մը դարեւ առաջ ընդ-նշմարած է և ծանուցած։ Այնքան խոր հիմնքով վրայ խաբսխուած է անոր հաւատաքին զօրութիւնը։

Այդ է պատճառն որ քրիստոնէական դործիչը, երբ կը զգայ վերջին ժամուն մերձեցումը, անգամ մը ևս կը համագրաւուի իր անցեալին յուշերովը, և խանգաւ վառութեանը՝ զոր կուտան անոնք իրեն, կը փափաքի հազարդ ընել իր շուրջինները, զարուցանելով զանոնք յիշատակներով սուրբ յոյզերու եւ կազդուրի խորհուրդներու, որոնք իրեն համար ունեցած փրկկարար արդիւնքը այդ պահուն է մանաւանդ որ կը զգայ ինքը աւելի քան երեսէ։

Ու ատիկա կ'ընէ անառարկելի պարտականութեան մը զգացումովը, զի մահուան դրան մէջ, այսինքն՝ ըստ մեր հաւատքին՝ անմահութեան սեմին վրայ, այս կեանքի խաւարին առջև բացած միւսին լոյսին մէջ, մարդ շատ աւելի ժաջրուած հոգիով մը կրնայ ճանչնալ բարին և ճշմարիտը, ու այնքան աննախընթաց պայծառամտութեամբ կը խելամտէ յաւիտենական արդարութեան, Գրիստոսի վերջին գալստեան խորհուրդին պատկերովը, որ չի կրնար վերջին անգամ մըն ալ՝ հանդիսանալ շնչտով՝ չհրատարակել անոնց ստուգութիւնը։

Ճշմարիտ հաւատացեալին համար մահուան նախազգացումը ճշմարիտին համար զուրկ լուսաւորող գերազանց պահն է։

Թ. Ե. Գ.

## ՏՈՎՈՍԱԽՈՐ ՓՈԽԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ՀԻՆ ՀՐԷԻՑ ՔՈՎ

### Ա. ՄՈՎՍՍՍԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

Մովսիսական Օրէնքը Հական տարին-րութիւն մը կը դնէր պարտաւերներու նըկու գասակարգերու միջև։

Նախ՝ Իսրայելացիները ու այն օտարականները կամ պանդուխտները՝ որոնք Հրէից մէջ կը բնակէին և ընդունած էին անոնց կրօնական ու ընկերական սովորութիւնները։

Եւ ինչպէս թուում է ընդհանրապէս, որ Երկրորդ Օրէնքը ծանրաբանները քննաքննաւ յարած չէին հրէական ազգին։

Եւ Իսրայելացիները ու անոնց յարած օտարականները։— Ասոնք պարզապէս մերձաւոր կը համարուէին։ Ասոնց եղած փոխառութիւնը պէտք էր ըլլար բացարձակապէս անշահախնդիր ծառայութիւն մը։

Եւ թէ իմ ժողովուրդէս մէկուն փոխտան, կ'ըսէ Աստուծոյ Ելիքի մէջ, անոր հետ վաշխառուի պէս չվարուիս. անկէ տոկոս չպահանջես (Ելք ԻԲ. 25)։

Միեւնոյն պատուէրը նաեւ Ղեւտացւոյց Գիրքին մէջ.

«Եւ թէ աղքատանայ եղբայրդ ու ձեռքով տկարանայ՝ թու թովք պատուարես զայն, ըլլայ անիկա եկ կամ պանդուխտ, և թու թովք ապրի անիկա, Մի՛ առնիր անկէ

ոչ վաշխ ոչ տոկոս . . . քու դրամդ տուկոսով չտաս անոր և քու կերակուրդ չտաս անոր չահու անկեկալութեամբ» (Ղեւտ. ԻԵ. 35-37)։

Վերջապէս միեւնոյն պատուէրը նաեւ Երկրորդ Օրէնքի Գիրքին մէջ։

«Բաւեզորովէք վաշխ չընդունիւ ոչ դրամի և ոչ կերակուրի համար և ոչ փոխտուածի ոչէք բանի համար» (Բ. Օրէնք ԺԿ. 17)։

Գիտելի է որ չահ կամ տոկոս բառին երբայեցորէնք է նեղի որ կը նշանակէ խածնել։ Արդարեւ խածնել կամ ուտել է պարտականը՝ երբ փոխ տրուած է աւելի պահանջուի անկէ։

Տոկոսի փոխարէն պահանջատէրը կըրնար գրաւ մը առնել։ Արդար էր որ անիկա երաշխիք մը ունենար իր փոխ տուած զըրամին դէմ։ Այդ երաշխիքը կը ջնջուէր սակայն՝ յորեկեանական տարիին, երբ ամէն ընտանիք իր սեպական կալուածին տէր կը գտնար։ Իսկ փոխ տրուած դրամը թէև չէր պահանջուէր նոյն յորեկեանական տարւոյն մէջ, բայց չէր ալ ջնջուէր, կ'ըսէ Յովսեպոս։ Ինչպէս շարաթ տարին հոգը չէր մշակուէր, այնպէս ալ նոյն տարին կարելի

չէր պահանջել որ փոխ զրամբ հատուցուի եւ սակայն շարաթ տարիին մօտենալուն համար պէտք չէր արգելիլ ունեւորները որ փոխ տան աղքատներուն:

«Ազուլացիք, մի՛ գուցէ սոս անօրէն խորհուրդը մանէ սրտիդ մէջ ու ըսես. Մօտեցած է եօթներորդ կամ թաղութեան տարին, ու չար աչք ունենաս քու կարօտ եղբորդ վրայ ու բան մը չտես անոր, ու անկա քեզ դէմ չբողոքէ Ենիօղլին ու դուն մեղքի տակ չմտնես. Դուն պարտաւ տալ անոր, ու տալովդ թող չարտմի սիրտդ, վասնզի այդ բանին համար քու Տէր Աստուածդ պիտի օրհնէ քեզ քու ամէն գործերուդ ու ամէն ձեռնարկներուդ մէջ» (Բ. Օրէնք ԺԵ. 9-10):

2. Զուտ օտարակաճներ. — Կարելի էր անհնցմէ շահ կամ սոկոս առնել. «Դուն կրնաս օտարին փոխ տալ վաշխով» (Բ. Օրէնք ԻԴ. 20): Օտարին փոխ զրամ տալով Բարեկալցիք ընդհանուր սովորութեան միայն հետեւած կ'ըլլային: Խառնարապիւր Բարեկալցեան Օրէնագիրքը իր շատ մը էջերուն մէջ կը նախատեսէ այս շահը: Բարեկալցիք մէջ զրամի սովորական սոկոսն էր 20 եւ երբեմն 25 առ հարիւր: Յայտնի է որ բարեկալցի քահանաները զրամի մեծ չափազանքներ էին:

#### Բ. ՕՐԷՆՔԻՆ ՊՈՐՈՒՄԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԷԻՅ ՄՕՏ

Աստուածաշուհի քաղաքներէ ելերը կը վկայեն թէ Մովսիսական Օրէնքը առ մասին՝ միշտ չէ գործադրուած խղճմտօրէն: Անխիղճ փոխառու մը իրեն զերի ըրաւ երկու որդիները չքաւոր կնոջ մը, որուն իւրը շատցուց Եղիսէ մարգարէ՝ օգնելու համար որ անկա կարենալ հատուցանել իր պարտքը (Դ. Թագ. Դ. 1-7): Բարեկալցի գերութեան զարթոյն տողովուրդէն ոմանք իրենց ապրուստին համար ստիպուեցան ամէն ունեցածներն գրաւի գնել ու մինչեւ անգամ իբրեւ զերի ծառայութեան տալ իրենց զաւակները որպէսզի կարենան պարտապահանջներուն վճարել իրենց պարտքին տուելովները: Նեհմիա ծառացաւ այս վերջիններուն դէմ գոչելով. «Դուք ուրեմն ձեր եղբայրներէն վաշխ կամ հարկ կը պահանջէք. ու ստիպեց հարուստներուն որ ետ

տան իրենց գրաւի առած ինչքերը ու չը պահանջեն ոեւէ սոկոս փոխ տրուած զրամին, ցորինին, զինիին ու ձէթին համար (Նեհմիա Ե. 2-12):

Ետայի յիշատակութիւնը կ'ընէ պահանջատէրերու վճարականներուն: Երեմիա կը թուի ըսել՝ Թէ պահանջատէրերը ընդհանրապէս անիծեալ էին իրենց խտառորտութեան համար: Ան կը յայտնէ թէ իրենց պարտքերէն ազատուելու համար իրենք զիրենք վաճառող գերիները աշատ չէին թողնել շարաթ տարին (Եր. ԼԴ. 9-13): Օրէնքը, որ կը թողտուրէր պարտապահանջին գրաւի առնել ընկերին բանկոսը՝ պայմանաւ որ արեւ մարը մտնելէն առաջ ետ դարձնէր զայն (Եղ. ԻԲ. 26), ոտնաչոյս եղած է, կ'ըսէ Ամոսը, հարուստներու կողմէ, զորս կը ներկայացնէ սեղաններու մօտ ընկողման իրենց գրաւի առած ըզգեռներուն վրայ (Ամոս Բ. 8): Եղեկիէ մարգարէ Նոյնպէս կը հաստատէ՝ Թէ հաւաքող Օրէնքի արգելքին, վաշխով փոխառութիւնը մեծ չափերու հասած էր երուսդէմի մէջ (Եղեկ. ԻԲ. 12):

Այս և ուրիշ էջեր, զորս երկար պիտի ըլլար միառմի թուել, ցոյց կու տան թէ Խորայէլի մէջ, կրօնական զգացումներու անկման շրջաններուն մասնաւոր, ոչ փոխատուները և ոչ փոխառուները հաւատարմութենէն պահպանէր Մովսիսական Օրէնքը:

#### Գ. ԱՆՍՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵՐԱՆՆԵՐ

Այս շրջանին զրութիւնը փոխուած էր արդէն: Պատերազմներու առաջին մէջ՝ կ'ըսէ տէրը իր ծառային. «Պարտ էր քեզ արկանել զարծաթի իմ ի սեղանաւորս, և եկեալ ես տոկոսած պահանջէի զիմե» (Մատթ. ԼԼ. 27, Դուկ. ԺԹ. 23): Յիսուս այստեղ պարտականքի բառ մը անգամ չ'արտասանէր սեղանաւորական գործառնութեանց դէմ:

Եւ սակայն ուրիշ տեղ մը Փրկիչը կը յորդորէ փոխ տալ առանց ոեւէ անկալութեան. «Տուք փոխ՝ ուստի ոչ ան ունիցիք առնուլ» (Դուկ. Զ. 35): Ասկէ քայքայուած է թէ այդ դարուն դրամական շահագիտութիւնները սովորական էին Պաղեստինի մէջ: Յայտնի է նաեւ որ Հռոմայեաց քով օրինական սոկոսը կը հասնէր մինչեւ 12 առ հարիւր:

Հայացող՝ Մ. Ս. Ն.